

4. Кон И. С. Подростковая сексуальность на пороге XXI века / И. С. Кон. – Дубна: Феникс, 2001. – 208 с.
5. Паничок Т. Я. Статеве виховання учнівської молоді у Німеччині: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 14.00.07 / Тетяна Ярославівна Паничок. – Тернопіль, 2010. – 20 с.

УДК 373.5.016:821.161.2:316.346.2

Т. І. БУТУРЛИМ

ПОНЯТІЙНО-СУТНІСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Доведено, що досягнення гендерної гармонії з оточуючим світом визначається такими етапами формування гендерної культури: когнітивним, критичним, аксіологічним, формуючим, емотивним, рефлексивним, моделюючим, інтерактивним, деонтологічним. Розкрито зміст гендерної термінології щодо становлення гендерного «Я». Запропоновані власні авторські визначення ключових гендерних понять на основі теоретичного аналізу праць з гендерології.

Ключові слова: гендерна культура, гендерна самосвідомість, гендерні стереотипи, гендерна картина світу, гендерне позиціонування, гендерні взаємовідносини, андрогінна особистість, гендерна рефлексія, гендерна гармонія/дисгармонія.

Т. И. БУТУРЛИМ

ПОНЯТИЙНО- СУЩНОСТНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГЕНДЕРНОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ

Доказано, что достижение гендерной гармонии с окружающей средой определяется такими этапами формирования гендерной культуры: когнитивным, критическим, аксиологическим, формирующим, эмотивным, рефлексивным, моделирующим, интерактивным, деонтологическим. Раскрыто содержание гендерной терминологии относительно становления гендерного «Я». Предлагаются собственные авторские определения главных понятий на основании теоретического анализа работ по гендерологии.

Ключевые слова: гендерная культура, гендерное самосознание, гендерные стереотипы, гендерная картина мира, гендерное позицирование, гендерные взаимоотношения, андрогинная личность, гендерная рефлексия, гендерная гармония/дисгармония.

T. I. BUTURLYM

FORMATION OF PERSONALITY'S GENDER CULTURE: CONCEPTUAL AND ESSENTIAL ASPECTS

It is proved that reaching gender harmony with the environment is determined by such stages of forming gender culture: cognitive, critical, axiological, emotive, reflective, modelling, interactive, deontological. Learning one's own «I», forming and improving gender knowledge, ability and skills, creating effective gender experience help to create egalitarian relationship. The contents of gender terminology, concerning formation gender «I» are exposed. The author suggests her own definitions of key gender notions on the basis of theoretical analysis of works in gender science.

Keywords: gender culture, gender self-awareness, gender stereotype, gender picture of the word, gender position, gender interaction, androgynous individual, gender reflection, gender harmony/discord.

Однією з базових потреб людства є прагнення до внутрішньої та зовнішньої гармонії. Проте в умовах трансформації українського суспільства в бік егоцентризму, нівелювання морально-етичних цінностей домінуючим принципом є дисгармонійність, що породжує нерівність, дискримінацію, конфлікти, насильство, внутрішній дискомфорт. Тому ідея гармонійного виховання має стати центральною домінантою педагогічного процесу. Одним з аспектів гармонійної особистості є гендерний, тобто узгодженість зі своїм гендерним «Я», побудова конструктивних взаємовідносин з особами протилежної статі.

Теоретико-прикладні аспекти формування гендерної культури (ГК) особистості досліджували П. Терзі, Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравець, С. Яшник та інші вчені. Проте є потреба в структуруванні етапів розвитку ГК, уточненні ключової гендерної термінології.

Мета статті – виокремити етапи формування ГК на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної гендерної теорії та психолого-педагогічного досвіду.

Процес формування ГК розуміємо як *ланцюг прогресивного гендерного розвитку особистості, що забезпечує конструктивні взаємовідносини з особами протилежної статі*. Схематично його можна представити так (рис. 1):

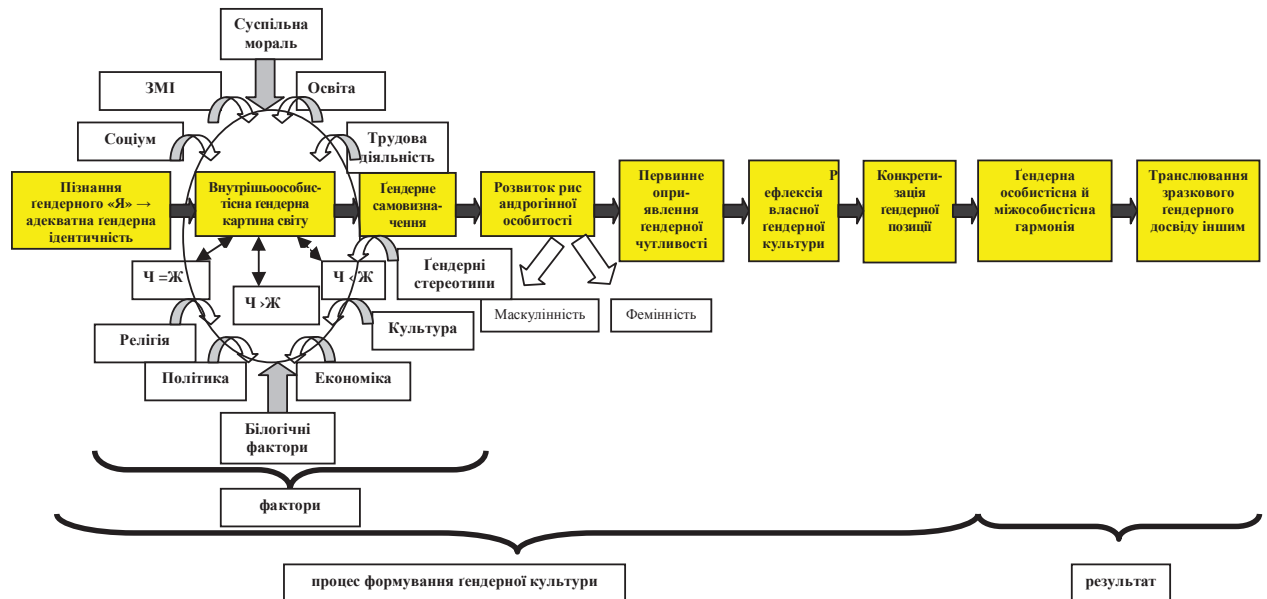

Рис. 1. Формування гендерної культури особистості

Із рис. 1 видно, що досягнення гендерної гармонії з оточуючим світом визначається такими етапами формування ГК:

- **когнітивний** – пізнання гендерного «Я», усвідомленням власної статі (гендерна ідентичність);
- **критичний** – здатність абстрагуватись від деструктивних зовнішніх впливів та сформулювати власне уявлення про Ч і Ж – гендерну картину світу;
- **аксіологічний** – окреслення власних думок щодо місця статей у світі (гендерне самовизначення);
- **формуючий** – розвиток андрогінного начала як здатності проявляти гендерну гнучкість у ситуації гендерної інтеракції;
- **емотивний** – первинне оприявлення гендерної чутливості;
- **рефлексивний** – переосмислення гендерних знань, умінь і навичок (рефлексія власної ГК);
- **моделюючий** – конкретизація власної гендерної позиції;
- **інтерактивний** – ефективне застосування гендерних знань у взаємовідносинах із протилежною статтю з метою побудови зрілої сім'ї (гендерна гармонія);
- **деонтологічний** – транслявання зразкового гендерного досвіду майбутнім поколінням.

Розкриємо зміст вищезазначеної гендерної термінології. Оскільки основною метою гендерології є не заміна «чоловічого» суспільства «жіночим», а подолання гендерної ієрархії, в Україні має бути сформоване паритетне суспільство, котре презентувало б приклад для формування адекватної, позитивної гендерної свідомості.

Гендерна свідомість, на думку Л. Кобелянської та Т. Мельник, – це «активне ставлення статей до їх реально існуючого становища і соціального статусу, що дістає відображення у формі почуттів, волевиявленень та інших феноменів психіки чоловіків і жінок, її особливостях» [10, с. 200]. Її складовою є *самосвідомість* («переживання єдності та специфічності «Я» як

автономної (окремої) істоти, наділеної думками, почуттями, бажаннями, здатністю до дій» [1]), що включає, на думку А. Чекаліної, наступні психологічні утворення: усвідомлення власного тіла людини певної статі; усвідомлення себе, власної особистості, власного життєвого шляху як представника певної статі; знання гендерних стереотипів і ролей власної статі; уявлення про власні гендерні статуси, ролі і стереотипи, чоловічі і жіночі ідеали [17, с. 33]. Відповідно, якщо самосвідомість уключає в себе самопізнання, самоідентифікацію та самовизначення, то *гендерна самосвідомість* матиме такі структурні елементи: пізнання гендерного «Я», гендерна ідентичність, визначення гендерної позиції (гендерне самовизначення).

Пізнання гендерних особливостей, тобто соціально-психологічних характеристик Ч/Ж, здійснюється особистістю в процесі гендерної соціалізації. Результатом цього є формування гендерної ідентичності. Узагальнивши дослідження Ш. Берн, Н. Гуліної, Т. Данильченко, А. Денисової, Д. Жилкіна, Є. Ільїна, І. Кльоциної, Л. Кобелянської, І. Кона, П. Королькової, В. Кротенко, Т. Мельник, С. Олійник, О. Цокур, А. Чекаліної, можна визначити другий компонент гендерної самосвідомості як *вид самоідентифікації, усвідомлення власної приналежності до жіночої/чоловічої статі*. Остаточне формування цієї властивості відбувається в юнацькому віці: особистість приймає себе як представника певної статі, формує ставлення до себе та моделює власну поведінку. На специфіку гендерної ідентичності суттєво впливає, на думку О. Камінської, гендерно-рольова соціалізація, що сприяє формуванню «уявлень про гендерні ролі, які вона повинна виконувати, щоб відповідати соціальним взірцям маскулінності та фемінінності» [6, с. 9]. У результаті «невідповідностей між сформованими у особистості формами вираження гендерних ролей та гендерно-рольовою ідентичністю» [10, с. 31] виникає криза гендерної ідентичності, нерозв'язання якої, як зазначають Е. Еріксон, Н. Гуліна, Т. Зелінська, П. Королькова, О. Левчишина, призводить до дезадаптації, відчуженості, тривожності, девіантності, нереалізованості здібностей, життєвих планів, виникнення неврозів, пасивності, зниження працездатності, прагнення втекти від реального світу, у крайньому разі – до гендерної дисфорії («неприйняття особою свого гендерного статусу чоловіка чи жінки» [10, с. 84]). Тому андрогінна гендерна ідентичність можлива лише в суспільстві, де «немає статево типізованих обмежень, де кожен може оцінювати себе категоріями «людина», «особистість», а не «стать» [5, с. 83].

Із дитинства в кожній індивідуальності в процесі засвоєння зразків реальної/уявної поведінки інших формується гендерна схема, що диктує стандарт поведінки. Поняття «гендерні стереотипи» в гендерній педагогіці та психології найчастіше позиціонується через такі концепти: «статево типізована поведінка», «стандартизовані уявлення про моделі поведінки, рис характеру чоловіка/жінки» (Н. Лавріненко), «суспільні очікування» (М. Сологуб), «нав'язування виконання тих чи інших функцій, ролей» (Т. Дороніна), «сталі нормативні еталони у суспільній свідомості», «несиметричні взаємовідносини» (Л. Харченко), «набір конкретних якостей і моделей поведінки» (Ш. Берн), «поляризація статей, що має патріархальний, антисоціальний вплив» (Л. Таран), «носії історичного досвіду суспільства», «виконує функцію збереження», «дотримується основних «законів» традиційної гендерно-рольової ідеології» (М. Церетелі), «набір загальноприйнятих норм і суджень», «стереотипне сприйняття людей і міжособистісних взаємовідносин» (Т. Власова), «закріплюють існуючі гендерні розбіжності і стають завадою до змін у сфері гендерних відносин» (О. Цокур, І. Іванова), «стримують розвиток особистості й реалізацію існуючого потенціалу» (Л. Степанова) тощо. На основі праць Ю. Альошиної, Ш. Берн, В. Васютинського, В. Гайдено, Т. Говорун, І. Кльоциної, О. Кікінежді, І. Кона, Н. Лавріненко, Н. Малишевої, Т. Надвничної, С. Оксамитної, Т. Орлової, Н. Смелзера, В. Суковатої, А. Фурмана, Л. Харченко, М. Церетелі, А. Чекаліної та інших науковців гендерні стереотипи можна означити як *нав'язані суспільством схеми мислення, поведінки щодо протилежної статі, відхід від яких викликає осуд оточуючих*. Вони визначають нерівноцінні соціальні позиції статей, акцентують увагу на гендерних відмінностях, що породжує *гендерну асиметрію* («непропорційна представленість соціальних і культурних ролей обох статей (а також уявлень про них) у різних сферах життя» [5, с. 302]). Гендерна нерівність виражається у формі *гендерної ієрархії* («домінування однієї статі над іншою» [10, с. 99]): *матріархату* чи *патріархату*.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з гендерології показав, що несвідоме прийняття нерівності статей призводить до негативних явищ у міжособистісних взаємовідносинах: *гендерно-рольової дисгармонії, зовнішніх гендерних конфліктів, гендерно-рольового дефіциту, атрофії гендерних ролей, гендерної дискримінації, гендерної диспропорції, гендерної сегрегації, гендерного насильства*.

Проте постмодерна культура не вимагає обов'язкового дотримання гендерних стереотипів, пропагує свободу вибору, розвитку особистості. Серед запропонованих А. Фурманом і Т. Надвичною типів підкорення гендерним нормам (поступливість, схвалення, ідентифікація, непідкорення, андрогенія) [14, с. 41–42] останній вважаємо найбільш конструктивним, оскільки передбачає формування рольових моделей чоловіка/жінки.

Критичне переосмислення та усвідомлення існуючих у суспільстві гендерних стереотипів сприяє ефективному розвитку особистості. Результатом цього процесу є сформована гендерна картина світу. Це поняття не є достатньо розробленим у гендерології, однак зміст його можна означити через визначення *картини світу*: «узагальнений образ соціального середовища, що становить вихідну умову людського буття, створюється в процесі практичної діяльності людей» [13, с. 271]. Ю. Підгорна на основі двох підходів до розуміння картини світу – як уявлення про навколишній світ у вигляді знань (А. Шюц, К. Боулдінг, Дж. Келлі, У. Касевич, А. Лазурський) і як сукупність переживань суб'єкта про навколишній світ (Ф. Василюк, В. Дільтей, Л. Виготський, С. Максименко, Т. Титаренко) – розглядає її як «внутрішню модель реальності, в основі якої лежить специфічна для людини як біологічного виду система знаків, що мають соціальну природу й сформувалася в ході його культурно-історичного розвитку», що «є продуктом суб'єктивного конструювання, зумовленого індивідуальними особливостями сприймання, пізнання, мислення, діяльності, що робить її унікальною й відмінною від картини світу інших суб'єктів» [12]. Відповідно, *гендерну картину світу* можна означити як *індивідуальну модель гендерної реальності/ірреальності, що конструюється у свідомості людини в процесі гендерного розвитку* («процес зміни у становищі та статусі жінки і чоловіка, результатом чого є виникнення його нового якісного рівня» [10, с. 198]). На думку І. Буличева, основними її атрибутами є маскуліність і фемініність, що взаємодоповнюють одне одного [3].

Акумуляція знань про світ гендерних взаємовідносин має звужитися до певної гендерної позиції особистості («стійка сукупність принципів, взаємодій і взаємозв'язків жінок і чоловіків, що формує спосіб їхньої спільної паритетної демократії» [10, с. 165]). Це і є гендерне самовизначення, котре ми визначаємо як *категоризацію власних поглядів щодо місця Ч і Ж в системі гендерної інтерації минулого, теперішнього, майбутнього*.

Окреслення концептуальних засад гендерних поглядів особистості зумовлює необхідність формування практичних умінь і навичок щодо *гендерних взаємовідносин* («соціальні відносини, опосередковані статевою належністю» [10, с. 57]). Для цього необхідним є розвиток *фемінних* («сукупність особистісних характеристик, що відповідають стереотипу жіночності» [2, с. 345]) і *маскулінних* («набір особистісних і поведінкових рис, якостей, що відповідають стереотипу «справжнього чоловіка» [2, с. 341]) властивостей. Однак *гіпергендерність* перешкоджає створенню родини на паритетних началах, оцінці особи протилежної статі як друга, однодумця: *гіпермаскулінність* продукує контроль, домінування над іншими, ігнорування, агресію, насильство, а *гіперфемініність* – залежність, підпорядкування, пасивність, прийняття ролі об'єкта насильства. Тому чоловічі й жіночі якості мають бути розвинені помірно, взаємодоповнюючі. Дуже чітко визначили ці поняття А. Фурман і Т. Надвична [14, с. 34–37], з урахуванням постмодерних цінностей: фемініність/маскулінність – не риса характеру Ж/Ч, а спосіб осмислення, сприйняття реальності.

Уміння гармонійно поєднати вищезазначені риси є характерною особливістю андрогінної особистості. На основі теоретичного аналізу категорії андрогінності у педагогіці, психології, філософії можна змоделювати портрет особистості такої гендерно ідеальної особистості. Усі запропоновані науковцями визначення вищезазначеного поняття містять лексеми, що забезпечують конструктивний розвиток індивідуальності: *гармонійне* поєднання фемінності й маскулінності (Ю. Альошина, Т. Бендас, Т. Говорун, Н. Городнова, О. Кікінежді, Л. Кобелянська, Т. Мельник, С. Олійник, А. Чекаліна); *готовність* до сприйняття поляризованих категорій (С. Ліпшиц-Бем); *гнучкість* використання статево-рольової поведінки

(Ю. Альошина, Т. Говорун, О. Кікінежді, А. Чекаліна); «один із способів *подолання протиріч і міфів*, пов'язаних із гендерною асиметрією», «досягнення психологічної *цілісності*» (Е. Тімербулатова, А. Катіонова), вільне *варіювання* чоловічих/жіночих ролей (І. Кон); *інтеграція* експресивних та інструментальних стилів діяльності (Є. Ільїн); *синтез* індивідуалізації, властивої чоловікам, та децентрації, властивої жінкам (О. Завгородня, Є. Ільїн); *ефективне функціонування* в оточуючому світі, гармонія (Т. Бендас, Ш. Берн, О. Гук, А. Чекаліна); *злиття* з іншою людиною за принципом «бути», *співтворчість*, спосіб конструктивного *вирішення протиріч* екзистенційної чоловічості та жіночості (Н. Хамітов); *результат* процесу, спрямованого на нівелювання чи усунення *гендерних відмінностей* (М. Дмитрієва).

Синтез чоловічих і жіночих якостей, на нашу думку, виражається не на фізіологічному рівні, а соціально-психологічному, тобто інтеграція інь і янь не призводить до формування гермафродита, а творить *гармонійну особистість, яка здатна до ефективної гендерної інтеракції з особами протилежної статі*. Таким чином, одне з ключових понять гендерології – андрогінність – розглядаємо з позиції не біологічного, соціобіологічного чи когнітивно-поведінкового підходів, котрі нівелюють чоловічу й жіночу суб'єктивність, протиставляють осіб різних статей як бінарні опозиції, а з точки зору *суб'єктно-вчинкової позиції*, що виходить за межі гендерних стереотипізованих уявлень. Як зазначає Т. Говорун, в рамках суб'єктно-вчинкового підходу особистість розглядається суб'єктом власної життєдіяльності, життєтворчості, активності, саморозвитку, відповідальності за рішення, рефлексії, самовдосконалення, трансформації традиційних гендерних ролей [5, с. 104–105]. Андрогінні Ч і Ж, на думку дослідниці, – асертивні, інтернально контрольовані, більш орієнтовані на партнерство в стосунках, на сімейну і професійну самореалізацію, досягнення високого соціального статусу; ефективне функціонування її можливе лише у суспільстві, позбавленому статеву типізованих обмежень [5, с. 109–110]. На думку О. Кікінежді та О. Кізь, андрогінна особистість «має багатий набір статево рольової поведінки і гнучко використовує його залежно від обставин» [7, с. 107]. Т. Мельник і Л. Кобелянська вважають, що андрогіни є «найуспішнішими, найдосконалішими особистостями в усіх сферах життя» [11, с. 15], а Л. Харченко – що вони наполегливі, успішні, реально осмислюють ситуацію, самостійно долають життєві труднощі [15, с. 149].

Отже, андрогінною можна назвати *цілісну, гармонійну особистість, яка ефективно проявляє чоловічий та жіночий тип поведінки відповідно до ситуації, характеру постмодерного суспільства з метою досягнення внутрішньої та зовнішньої гармонії*.

Важливою умовою формування високого рівня ІК є переосмислення власних гендерних знань, умінь, навичок, емоційних станів, поведінкових актів. Як відзначають Б. Мещеряков і В. Зінченко, рефлексія – це «розумовий (раціональний) процес, направлений на аналіз, розуміння, усвідомлення себе: власних дій, поведінки, мови, досвіду, відчуттів, станів, здібностей, характеру, відносин, своїх завдань, призначення і т. д.» [11, с. 452]. Відповідно поняття «гендерна рефлексія» можна визначити як *здатність до самоаналізу гендерного «Я», що сприяє уточненню й корекції гендерної позиції*.

Важлива умова конструктивного формування ІК – це вміння застосовувати гендерні знання на практиці. Оскільки одним із значень поняття «гендер» є «політика рівних прав і можливостей Ч і Ж, а також діяльність по створенню механізмів щодо її реалізації» [10, с. 44], практичний аспект ІК буде стосуватися інтеракції статей. У «Словнику іноземних слів» М. Комлева це поняття розглядається як «взаємодія, взаємовплив людей чи взаємодія груп одна з одною»; «безпосередня міжособистісна комунікація» [9]. Тому термін «гендерна інтеракція» ми визначаємо як *процес взаємодії осіб протилежної статі в контексті розв'язання питань гендерного характеру*.

Однак досягти *гендерних ідеалів* («найвища мета гендерних устремлінь по втіленню у життя гендерних принципів і гендерних знань, здійснення заради них гендерної діяльності» [10, с. 98]) дуже важко: найчастіше особистість не здатна ефективно застосувати гендерні знання, уміння й навички на практиці. Несформованість навичок конструктивної комунікації з протилежною статтю, як зазначають Т. Алексеенко, О. Аніщенко, В. Васютинський, І. Ільченко, В. Кравець, К. Леман, В. Пулгавська, Г. Самохвалова, В. Сухомлинський, С. Х'ю

та інші вчені, породжує протиріччя у взаємовідносинах Ч і Ж, означене Л. Кобелянською і Т. Мельник як «гендерно-рольова дисгармонія» («сукупність психологічних проблем, пов'язаних із труднощами гендерного розвитку жінки і чоловіка, що призводить до порушення гармонійності стосунків особистості з особами протилежної статі й сприйняття соціального світу в цілому» [10, с. 67]), а С. Хрісановою – як «гендерний дисбаланс» («відображення соціальної нерівності між чоловіками та жінками у суспільстві» [16, с. 138]).

Кінцевим результатом досягнення гендерних ідеалів є гендерна гармонія. Оскільки гармонія як філософська категорія – це «відповідність, безконфліктне співіснування всіх елементів соціальної спільноти» [4], то гендерна гармонія передбачає *ідеальні безконфліктні взаємовідносини між Ч і Ж*. На це вказують дослідження Н. Байдюк, Т. Бендас, С. Красової, І. Гудович, Н. Коростильової, С. Олійник, С. Хрісанової та інших науковців.

На основі теоретичного аналізу праць із гендерології можна визначити такі *структурні компоненти* гендерної гармонії:

- *особистісний* (адекватність гендерної ідентичності, абстрагування від деструктивних гендерних стереотипів, імпліцитних та експліцитних форм агресії, прийняття іншої статі такою, якою вона є, толерантність, уміння варіювати маскулінні та фемінні ролі, здатність любити за принципом «бути», усвідомлювати та вдосконалювати власну ІК);

- *міжособистісний* (соціальна активність, здатність до конструктивного спілкування, неприйняття стратегії гендерного насилля як форми самоствердження, емпатійність, виконання певної діяльності спільними зусиллями, здатність протистояти психологічному впливу, урахування потреб, бажань іншої особистості);

- *пізнавальний* (уважність до свого партнера, здатність пам'ятати найважливіші моменти стосунків, раціонально мислити в критичних ситуаціях, ефективно сприйняття недоликів іншого, уміння відчувати дискомфортний стан коханого, творчо підходити до організації буденного співіснування);

- *регулятивний* (здатність стримувати деструктивні емоції, аналізувати їх, досягати внутрішньої рівноваги, наявність справжніх почуттів кохання, уміння їх виражати, удосконалюватися заради сімейного благополуччя, розвинена сила волі щодо подолання життєвих труднощів);

- *мотиваційно-потребовий* (прагнення досягти психологічної зрілості, цілісності, самоактуалізації, прагнення задовольнити потреби коханого (-ої), формування спільних цілей, планів);

- *фізичний* (ведення здорового способу життя, підтримка задовільного стану здоров'я, прийняття фізичних вад Ч/Ж, догляд за зовнішністю з метою подобатися своєму партнерові).

Основними ознаками гендерної гармонії, на нашу думку, є рівність Ч і Ж в усіх сферах життя, взаєморозуміння, щире, двостороннє кохання, добровільний вибір подружнього партнера, рівноцінний розподіл прав та обов'язків між статями, відсутність гендерної нерівності, дискримінації, домінування гендерного світогляду, наявність спільної мети, андрогінізм, повна самореалізація статей.

Результатом досягнення гармонії Ч і Ж є *партнерська* («модель сім'ї, де гендерні відносини побудовані на принципах взаємоповаги, взаємодопомоги і взаєморозуміння» [10, с. 155]), *гармонійна сім'я* («сімейний союз, при якому родина є відкритою системою і забезпечує широкі можливості для творчого зростання і особистісного розвитку кожного її члена» [8, с. 126]).

Сформована ефективна ІК може бути зразком для наслідування іншими, стимулом до самовдосконалення гендерного «Я».

Отже, конструктивне формування ІК особистості на когнітивному, критичному, аксіологічному, формуючому, емотивному, рефлексивному, моделюючому, інтерактивному та деонтологічному етапах сприяє побудові гармонійних взаємовідносин із протилежною статтю. Теоретичний аналіз та уточнення гендерної термінології дозволить більш ефективно організувати процес гендерного виховання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абушенко В. Л. Сознание / В. Л. Абушенко // Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. – Мн.: Изд. В. М. Скакун, 1998. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Ihtik@ufacom.ru>.

2. Бендас Т. В. Гендерная психология: учеб. пособие для студ. вузов / Т. В. Бендас. – СПб.; М.; Х., Мн: Питер, 2006. – 431 с.
3. Булычѳв И. И. Образы маскулинности и феминности в формате гендерной картины мира / И. И. Булычѳв // Теоретический журнал «CREDO NEW». – 2004. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gzvon.pyramid.volia.ua/biblioteka/kafedra_filosofii/libph/sb/credo/credonew/01_04/2.htm.
4. Гармония / В Словаре. Ру > Социологический словарь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vslovare.ru>.
5. Говорун Т. Гендерна психологія: навч. посібник / Т. Говорун, О. Кікінежді. – К.: Академія, 2004. – 308 с.
6. Камінська О. В. Гендерні особливості формування самоствавлення в юнацькому віці: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / О. В. Камінська. – К., 2008. – 22 с.
7. Кікінежді О. М. Формування гендерної культури молоді: наук.-метод. матеріали до тренінгової програми: навч. посібник / О. М. Кікінежді, О. Б. Кізь. – 2-е вид., випр. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – 160 с.
8. Коваленко К. Усвідомлення гендерних стереотипів в «життєвих сценаріях» як можливості створення гармонійної сім'ї / К. Коваленко // Всеукраїнський конкурс науково-дослідницьких робіт з гендерної проблематики серед учнів 10–11 класів, студентів, аспірантів: зб. кращих робіт. – К., 2007. – С. 126–128.
9. Комлев Н. Г. Интеракция / Н. Г. Комлев // Словарь иностранных слов. – 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwords.
10. Мельник Т. 50 / 50: Сучасне гендерне мислення: словник / Т. Мельник, Л. Кобелянська. – К.: К.І.С., 2005. – 280 с.
11. Мещеряков Б. Г. Большой психологический словарь / Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М.: Прайм-Еврознак, 2003. – 672 с.
12. Підгорна Ю. В. Сучасна наукова картина світу / Ю. В. Підгорна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/philosophy/00133537_0.html.
13. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
14. Фурман А. В. Основи гендерної рівності (конспекти лекцій) / А. В. Фурман, Т. Л. Надвинична // Гендерний розвиток у суспільстві (конспекти лекцій): збірник / відп. ред. К. М. Левківський. – 2-е вид. – К.: Фоліант, 2005. – С. 7–46.
15. Харченко Л. Г. Вікові етапи та чинники гендерної соціалізації дитини / Л. Г. Харченко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 20 (231). – С. 145–153.
16. Хрисанова С. Ф. Драма Прекрасной дамы: парадоксы современного равенства мужчин и женщин. Гендерный подход к известной проблеме. Кн. 2: IV Пекинская конференция (1995 г.) и гендерная идеология / С. Ф. Хрисанова. – Х., 2001. – 208 с.
17. Чекалина А. Что такое гендер? / А. Чекалина // Детский сад от А до Я. – 2006. – № 1. – С. 31–51.

УДК 037.376

М. А. ТРУХАН

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ КОНФЛІКТІВ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Проаналізовано сутність професійних конфліктів у соціально-педагогічному середовищі загальноосвітніх навчальних закладів та розкрито причини їх виникнення. Особлива увага приділена підходам конфліктологів до типології професійних конфліктів у школах та їх функціям. Висвітлені погляди науковців щодо особливостей конфліктів у соціально-педагогічному середовищі.

Ключові слова: *конфлікт, міжособистісний конфлікт, види конфліктів, функції професійних конфліктів, особливості педагогічних конфліктів.*